

Diesch, Carl: *Bibliographie der germanistischen Zeitschriften*. Leipzig, Hiersemann, 1927. XII, 441 p. (*Bibliographical publications germanic section modern language association of America*. Ed. by Frederick W. J. HEUSER. Vol. I.)

A «Modern Language association of America» 1921. évi baltimorei összejövetelén F. W. J. HEUSER, a bizottság elnöke, azt a javaslatot tette, hogy a germanisztikai szakosztály az amerikai könyvtárakban található német nyelvi és irodalmi vonatkozású folyóiratokról bibliografiát adjon ki. A javaslatot elfogadták és ennek alapján született meg az a nagy irodalmi vállalkozás, amely a német és amerikai népet kulturális vonatkozásban is egymáshoz közelebb hozta és amely a két nép egymás iránt való érdeklődésének kétségtelen jele.

A terv csakhamar tetté vált. Különböző tanácskozások után a választmány úgy határozott, hogy először Németországban állítsanak össze egy lehetőleg teljes bibliografiát a német nyelvű és tárgyú irodalmi folyóiratokról és ennek alapján készítsék el a hasonló tárgyú, Amerikában levő anyagok jegyzékét. HEUSER Németországban ezt a vállalkozást számos germanistával és könyvtárossal beszélte meg, akiket a tárgyra vonatkozó elgondolásokról és részletkérdések felől is kikérdezett. Az ily úton nyert információkat azután a philadelphiai «Modern language association» évi gyűlésén terjesztette elő és hagyatta jóvá.

Tekintettel arra, hogy e speciális bibliografia összeállításának szempontjai hazai bibliografusainkat is bizonyára érdeklik, röviden összefoglaljuk a német szakemberek részéről kidolgozott és mindenhol elfogadott irányelveket, amelyek a mű előszavaiban találhatók meg. E hatalmas anyag bibliografiai közlésénél kimondták, hogy az 1800 előtt megjelent folyóiratoknál a német nyelv és irodalom fogalmát a legtágabb értelemben kell venni és így mind az általános, mind pedig a tudományos jellegű folyóiratokat fel kell dolgozni. A XIX. és XX. század anyagánál a folyóiratok nagy számára való tekintettel szigorúbb elhatárolást tartottak szem előtt. A nyelvi és irodalmi területeken kívül a szomszédos disciplinákból csak azokat a folyóiratokat jelölték ki, amelyek a két főtárgy mellett különösen tekintetbe jöhettek. Hogy az anyag túlságosan el ne aprózódjon, bármilyen kívánatos is lett volna, mégis mellőzték az almanachok és zsebkönyvek irodalmát. Azok az alapelvek, amelyek mértékül szolgáltak és a munka gyakorlati megvalósítása közben alakultak ki, a következőkben foglalhatók össze: Egyrészt a folyóiratok és hasonlónemű

publikációk kiválogatása terén szigorú szempontokat állítottak föl, másrészt azonban a germanisztika fogalmát mégsem lehetett tisztán a nyelvi és irodalmi területekre korlátozni. Elsősorban ide kellett vonni a történelemtudomány széles területét, mert történelmi folyóiratokban, sőt a kis helytörténeti lapokban is nagy anyag található a germanisztika számára. Ezen a területen természetesen bajos a szigorú elhatárolás. De ha egyes esetekben a történelmi folyóiratok felvétele, úgy látszik, hogy túllő a célon, mégis meg kell hagyni, mert legtöbbször jobb a bőségesebb, mint a kevesebb anyag. Ez a terület is hozzájárult, hogy a folyóirat fogalmát a könyvtári feldolgozás szempontjából is sikerült megállapítani és a folyóiratokhoz számították a nem kimondottan folyóirat jellegű periodikus kiadványokat is.

A szerző maga elismeri, hogy a teljességet elérni egy ily terjedelmű bibliográfiánál nem lehet és azért hálás minden hiánynak és tévedésnek helyreigazításáért. Különösen az újabb idők anyaga számára tudatos válogatást kellett eszközölni, hogy a bibliografia terjedelme ne terjedjen túl az áttekinthetőség határain; és az egyes folyóiratok minél jobban közeledtek a jelenhez, annál szigorúbban kellett a kiválasztásukra ügyelni. A szerző abban a tudatban adta ki munkáját, hogy abban lényeges hiány nem mutatható ki. Elvből kimaradtak: a kereskedelmi bibliográfiák, a tisztán forráspublikációkat tartalmazó sorozatok, a napilapok és a népszerű tisztán szórakoztatásra beállított időszaki lapok, amelyek minden irodalomtörténeti vagy egyéb tudományos érték nélkül jelentek meg. Elmaradtak — különösen a régebbi időkből — olyan címek is, amelyek valahol már említve voltak, de bibliografailag, a föllelhető anyag hiánya miatt, nem mutathatók ki.

A bibliografia anyagának alapja a Preussische Staatsbibliothek állománya. Ehez a régebbi nagyszámú bibliografiai munkák anyaga járul; különösen GOEDEKE, KAYSER, HEINSIUS, a *Deutsche Bücherverzeichniss*, a British Museum katalógusa, a germán filológia és az újabb német irodalomtörténet évi jelentései, PAUL-nak *Grundriss der Germanistischen Philologie*, a *Literarisches Echo* regisztere és még sok más bibliografiai munka. Az ezekből nyert címek a porosz Gesamtkatalog után s ahol ez elégtelennek bizonyult, a német könyvtárak tudakozó irodáitól nyert válaszok eredményeiből kaptak kiegészítést vagy helyesbitést, amelyek ezekkel a megjegyzésekkel lettek ellátva. Az *Union list of Serials in the libraries of the United States and Canada* (Provisional edition) 1926 decemberében megjelent füzeteit már nem lehetett rendszeresen átdolgozni, mert így

a bibliografia elkészülése bizonytalan időre eltolódott volna. Így azután az *Union list* anyagát csak alkalmi címkiegészítésre vagy helyesbítésre használták föl. Ha ezért a külföldi folyóiratirodalomban — különösen az angol Magazin-irodalomban — a kiválasztás elveinek szigorúbbaknak kellett volna lenni, mint a hasonló tárgyú német folyóiratokban, ha bizonyos hiányok e téren fájdalmasan érezhetők, ez a körülmény az egész bibliographia létrejöttének módjából magyarázható.

Minden cím után a folyóirat feltalálásának helyei közül csak egyet jelöltek és csak azoknál a folyóiratoknál található több helyjelzés, amelyeknek teljes sorozata egy könyvtárban nem található fel. Ha a folyóirat a Preussische Staatsbibliothekban föllelhető, akkor e könyvtárnak helyszámával jelölték a folyóiratot; csak ha a folyóirat ebből a könyvtárból hiányzik vagy nem teljesen található fel, jött tekintetbe egy másik könyvtár, amelynek a folyóirat teljesen birtokában van. A Preussische Staatsbibliothek helyszámán kívül minden más könyvtár helyszámát mellőzték, főként e helyszámok összegyűjtésének nehézsége miatt. Ha a folyóirat egy könyvtárban sem volt föllelhető, a cím után a folyóiraatra vonatkozó bibliografiai utalással jelezték a folyóiraatra vonatkozó adatokat. A szerző megjegyzi, hogy sok ilyen bibliografiai utalást kellő utánjárással könyvtári jelzéssel kellett volna pótolni, de ez hosszas időrabló, kutató utánjárást igényelt volna.

A bibliografia anyaga hat csoportra oszlik. Az első csoport a XVIII. század tudományos és kritikai, a második csoport ugyanennek a századnak szórakoztató és szatirikus folyóiratirodalmát öleli fel. A harmadik csoport a klasszikus és romantikus korszak, a negyedik a színházi folyóiratok jegyzékét adja. A következő fejezetnél a XIX. és XX. század általános és szórakoztató folyóiratirodalmát nyújtja, külön csoportokkal a német és idegennyelvű (németalföldi, flamand és friz, svéd, dán-norvég és izlandi, angol, francia és más nyelvek folyóiratait) folyóiratok szerint. A hatodik csoport a XIX. és XX. század tudományos irodalmát öleli fel és ez négy részre oszlik: *a*) általános tudományos folyóiratok, akadémiai és társulati irományok, egyetemi irományok, a könyvtártudományt, a tudományos bibliografiát és a könyvkereskedelmet tárgyaló folyóiratok; *b*) nyelv és irodalomtudományi folyóiratok; *c*) történelmi folyóiratok; és végül *d*) a különböző más tudományágakba tartozó folyóiratok. A csoportokon belül a sorrend kronológikus, az egyes éveken belül pedig az egyes folyóiratok az abc rendje szerint következnek.

A folyóiratok címeinek megállapításánál általában a porosz utasítás

volt mérvadó. A nyomtatvány megjelenési éve csak ott van ismételten jelezve, ahol az évfolyam megjelenésének ideje nem egyezik a címben közölt évszámmal. A közlésnél a folyóirat első évfolyamának helyesírása volt irányadó, a későbbi apró helyesírási változtatások nincsenek külön jelölve, kivéve akkor, ha a folyóirat egész címe megváltozott.

A bibliográfia anyagának fölvétele az eredeti terv szerint 1922-ben végződött volna. Mivel azonban a befejezés a tervezettnél hosszabb időre tolódott ki, számos folyóirat, amely a következő esztendőkből kezdődött, szintén belekerült az anyagba és így a bibliográfia anyagát, amennyire lehetséges volt, az 1926. évig egészítették ki. A címfölvételeknél, tekintettel a felőlelt anyag nagyságára, bizonyos következetlenségek is találhatók, de ezek nem vonnak le a mű értékéből.

A bibliográfiát a hiányokat pótló későbbi betoldások után a címjegyzék és a kiadók jegyzéke fejezi be. Bár kétségtelenül megnagyobbította volna a regisztert, de szerintünk nem lett volna fölösleges az anyagnak az egyes országok szerint csoportosított tárgymutatója sem, ami a mű áttekintését még jobban megkönnyítette volna.

A munka a magyarországi folyóiratirodalom forrásául ZUBER Marianne-nak a *Német Philológiai Dolgozatok* sorában megjelent munkáját és PETRIK Gézának bibliográfiáját használta fel 1897-ig. De, különösen a XIX—XX. századra vonatkozóan, a magyarországi anyag közlésében a mű nagyon hiányos, tekintettel arra, hogy a munkatársak a magyar anyagot egyáltalán nem ismerték és ennek következtében még PETRIK bibliográfiájában közölt anyagnak jórészt sem vették fel. E hiányokon a magyarországi német irodalomnak legújabbán német nyelven is megjelent alapos története bizonyára segített volna.

Eredetileg a második kötetnek tervezett amerikai germanisztikai tárgyú anyag közlése tárgyalanná vált azáltal, hogy az American Library Association magára vállalta a *National Union List of Serials* kiadását. Ezért a Modern Language Association 1923. évi közgyűlésén a választmány azt a megbízatást nyerte, hogy FRELS által Leipzigban Németország számára egy *Germanistenführer*t állítson össze. A harmadik kötetként az Egyesült-Államok számára összeállítandó *Germanistenführer* összeállítását határozták el.

KELÉNYI B. OTTÓ.

Rümann, Arthur: *Das illustrierte Buch des XIX. Jahrhunderts in England, Frankreich, Deutschland, 1790—1860.* Mit 235 Abbildungen. Im Insel-Verlag zu Leipzig, 1930.